

SEENERETKEDELT SAAREMAALE

On möödunud aasta septembrikuu üheksas päev. Otsin Viidumäel puravikke. Taga kihutab mitte tahtmine neid pannile panna, vaid soov leida huvitavaid ja ilusaid eksemplare pildistamiseks. Koostamisel olev raamat Eesti puravikest vajab illustratsioone, seened kuli-naaria objektina on minus tekitanud teatava professionaalse tühimuse. Seepärast valingi korvi vaid üksikuid, iga liigi kõige tüüpilise-maid eksemplare. Näe, üsna lähestikku kasvavad nii harilik kui ka võrk-kivipuravik. Need looduses kõrvuti nähes ei jää mingi-sugust kahtlust, et tegemist on kahe tõepoo-lest erineva liigiga.

Võrk-kivipuraviku viljakeha on üleni hele-pruunikashall ja ta jalga katab — nii nagu nimi ütleb — väga tugev reljeefne võrkmuster. Kasvab ta ikka tammede all ja paistab eelistavat valgusrikkaid kasvukohti. Nii leiangi teda Viidumäe looduskaitsealalt just Surnuaiamäe nõlva alumises osas, kus siinse perenaise ütlust mööda kõige rohkem ja mitmekesisemaid puravikke leiduvat. Nii see ongi ja hästi tuntud liikide kõrval tabab silm ka ühe võõrama välimusega puraviku. Sadakond meetrit edasi on niisuguseid punaka varjundiga helepruune seeni veel kaks tükki. Kogu aeg on kiire, sest sügisel jääb keskpäevane aeg, mil päike korralike värvifotode tegemiseks veel küllalt kõrgel seisab, üsna lühikeseks. Nii ka nüüd. Kõigepealt on tarvis huvitavamad leiud kähku-kähku pildistada, nende hulgas ka kummaline helepruun pura-vik (pean teda esimesel pilgul mõneks kivi-puraviku sugulaseks), ja alles siis saab mahti hakata rahulikumat järele uurima, missugust nime uus tuttav õieti kannab.

Istun, seen käes ja raamat ees, ning määran ja määran, aga midagi mõistlikku välja ei tule. Nii kui mõnele kivipuraviku liigile pidama jään, selgitab täpsem kirjeldus ja seene võrdlemine, et ei, see ta siiski ei ole. Ei tea, kaua see oleks võinud niimoodi kesta, kui ma poleks seent pikuti lõhki lõiganud. Kohe sai kõik selgeks, sest puraviku jalg on õones mis õones. K a s t a n p ä k k! Seda liiki (*Gyroporus castaneus*) on Eestist vaid üks-kord aastate eest leitud (T. Leisner) ja nüüd on minu käes selle lõunapoolse liigi teine leid. Niisugune ta siis on: väliskujult kaunistest kivipuravikku või pruuni sametpuravikku meenutav, aga kuidagi robustse ebakorrapärase vormiga, heleda kaneelpruuni või kollakaspruuni, kohati punaka varjundiga kübara ja jalaga, kahvatukollaste torukestega. Seene-liha on valge või pisut helekollane (vajutu-misel ei muutu siniseks), habras ja kergesti murduv. Jalg on aga õones, noorena veel

vaheseintega mitmeks kambriks jaotunud, hiljem üheainsa suure tühemega.

Tundub, et meie läänesaartel jõuavad ama leviku kirdepiirile üsna paljud Kesk-Euroopa liigid ja viimastel aastatel on selgunud, et meie seente floora on niisuguste soojalem-beste liikide poolest rikkam, kui seni arvati. Tundub ka, et mitmed liigid, mida meil veel üsna hiljuti väga haruldasteks peeti või mille leidmisvõimaluses üldse kaheldi, pole tege-likult kuigi haruldased ja võivad soodsatel aastatel isegi massiliselt ilmuda.

Näiteks roheline kärbseseen (tahvlil, 1). Esmakordselt leidsin ta Eestist 1960. aasta augustis, siitsamast Viidumäe lähistelt Lillipe talu juurest. Samal aastal leiti teda ka mujalt. Sellest ajast peale võisime väita, et see üks mürgisemaid seeni üldse meil kindlalt, ehkki väga harva, kasvab. See «väga harva» sai möödunud sügisel Saaremaal tõsise hoobi. Viidumäel sattus rohelist kärbseseent mitmes kohas üsna mitmekaupa ette, kõik Loode tammikusse pani aga tõsiselt jahmuma: elegantseid, veidi kol-laka varjundiga helerohelisi seeni kasvas seal kõikjal mitte enam kümmete, vaid koguni sadade kaupa! Millest järsku niisugune kül-lus? Hea veel, et roheline kärbseseene väli-mus teda söögiks korjama ei meelita, sellel eksimusel oleksid väga kurvad tagajärjed. Seenemürgistuste arv näitab meil mõningat kasvutendentsi ja selle üheks põhjuseks on seente üldisel suurenev söömine, mis kahjuks toob kaasa ka liigse agaruse: kiputakse kor-jama seeni, mida täiesti kindlasti ei tunta. Nii nagu seegi kord tegi Saaremaal pahan-dust saatana-kivipuravik (kutsu-takse ka juudapuravikuks ehk kuradipäta-kaks). Veel aastat viis tagasi arvati, et seda liiki Eestis ei kasva ja et ainsaks Eestis kas-vavaks punase jalaga kivipuravikuks on söö-dav tamme-kivipuravik (nõiapura-vik). Paar aastat tagasi aga leiti saatana-kivipuravikku nii Saaremaalt kui ka mujalt Lääne-Eestist ja mullu kasvas neid rohkesti kõikjal Kingissepast Orissaareni. Loode tam-mikus nägin veel augusti teisel poolel arvu-kalt vanu, enamasti hiiglasuuri (isegi üle 30 cm laiuse kübaraga) seeni. Augustis oli kaks inimest saanud neist mürgistuse. Seda oleks võinud juhtuda rohkemgi, sest ilusa välimusega erksavärviline seen meelitab end korjama tamme-kivipuraviku pähe. Ometi on neid kaht kivipuravikku kerge eristada. Üld-kuju järgi saab neid juba kaugelt vaadates ära tunda: saatana-kivipuravik on alati laia kübara ja lühikese jämeda ümaravõitu mu-gulja jalaga, tamme-kivipuravik aga suhte-

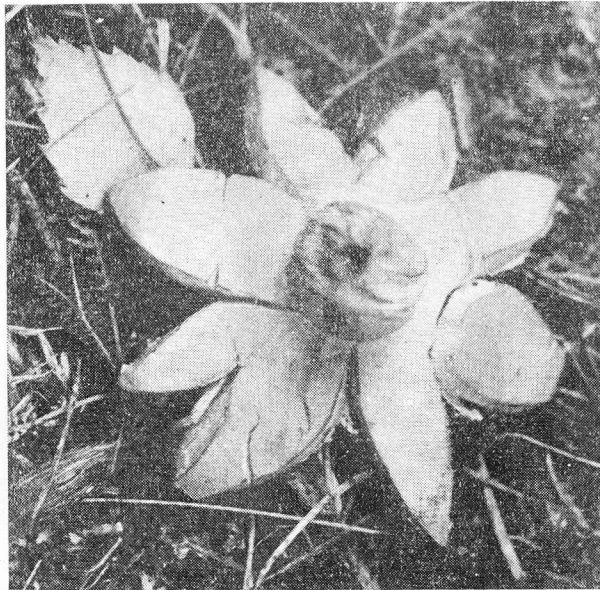
liselt saleda jalaga. Iseloomulik on ka värvus: saatana-kivipuravikul kübar pealt helehall, torukesed allküljel veripunased, jalg aga vahelduvalt kollane ja karminiipunane (saatana-kivipuraviku värvilise pildi leiata «Eesti Loodusest», 1968, nr. 5, lk. 272. Toim.); tamme-kivipuraviku kübar on kollakaspruun, poorid tuhmilt pruunikas- või purpurpunased, ka jalg tuhmimalt värvunud (tipust kollakas, altpoolt purpurpunane).

Mullu pakkus Saaremaa mükoloogidele veelgi üllatusi. Loode tammikus kasvas tammetüvede alustel rohkesti ka rusukat (2). Seda rusket, otsekui maksatükki meenutavat (mõnikord nimetatakse teda ka maksakuks) pikliku kübaraga seent peetakse heaks söögi-seeneks. Teda proovinud inimesed kinnitavad, et ta on omapärase, meeldiva, teistest seenest hästi eristatava, kuid mitte ka liiga ebahariliku maitsega. Kes juhtub leidma tema noori, veel vintskeks muutumata viljakehi, sellel tasub neid korjata.

Rusuk on ka muidu tähelepanuväärne seen. Vaadake tema kübara allkülge: seal on torukesed nagu torikulistel. Ometi ei kuulu rusuk torikuliste hulka, sest lähemal vaatlemisel võib näha, et torukesed pole mitte üks-teise külge kinni kasvanud nagu torikulistel, vaid seisavad lähestikku, igaüks omaette. Nii on rusukal otsekui paljudest väikestest viljakehadest kokkukasvanud liitviljakeha. Selle perekonna teised liigid kasvavad Lõuna-Ameerikas, nii et rusuk on selle väikese omapärase ja arvatavasti ürgse seenerühma ainus esindaja Euroopas.

Kui nüüd otsida vastust küsimusele, mis põhjustas mitmete haruldaste lõunapoolsete seeneliikide nii jõudsa kasvu möödunud sügisel Saaremaal, siis torkab silma, et möödunud suvi oli seentele seal üldse soodne: soe ning küllaldaste õigeaegsete vihmadega — augusti keskpaigas ja teisel poolel. Niiskust jätkus ka septembri algul, mistõttu kõiki seeni oli väga rohkesti. Sellisele suvele eelnes veel erakordselt pehme talv. Näib, et paljud lõunapoolsema levikuga seened viljuvad meil vaid hästi soodsatel aastatel, püsides vahepeal pikka aega vegetatiivses olekus. Arvatavasti vajavad nad peale sobivate suviste kasvutingimuste ka häid talvitumistingimusi, mida pakkus 1971/72. aasta pehme talv. Et tänavune talv oli niisama pehme või isegi pehmem kui eelmine, siis tasub nüüdki teraselt ringi vaadata, eriti läänesaartel — kas jällegi leidub haruldasi liike ja mõnda nende hulgast eriti rohkesti?

Huvitavamaid mulluseid seeneleide Saaremaalt oli ka kollane kõrviitudik (3). Seda haruldast erekollast liudseent kasvas hulgi Kübassaare laialehises metsas. Tüüpilise laialehiste metsade asukana on tema

Punakas maatäht (Ceastrum rufescens) on üks neid meie seenharuldusi, mida on Eestis leitud vaid viiest kohast, kuid mida võib sügise ti peaaegu kindlasti näha Viidumäe jalamil.

kasvuvõimalused Eestis kaunistesti piiratud. Seetõttu meenub too septembrikuine retk Kübassaarde, kus metsa all hakkas juba sügisest tühjust tundma, leidmisrõõmsa päevana.

Niisuguste üllatuste kõrval on Saaremaal ka seenharuldusi, mille leiukoht on kindlalt teada, nii et seene nägemiseks tuleb ta vaid õigel ajal üles otsida. Üks sellistest on lehterüdik (4), mis kasvab kahes kohas Viidumäe looduskaitsealal. Tema kühvlikujulised kõrjad viljakehad on poolläbipaistvad, värvuselt kahvatupunased. Nad tungivad läbi liivase pinnase seal, kus on mattunud männipuitu — selles arenebki seeneniidistik. Lehterüdik kuulub üdikuliste seltsi ja teda peetakse nende hulgas üheks tähtsamaks söögi-seeneks. Meil leidub teda aga kahjuks nii harva ja vähe, et pole jätkunud isegi degusteerimiseks.

Möödunudsügiselised seeneretked Saaremaale kinnitasid veendumust, et Saaremaa on seenharuldustelt isegi rikkam kui taimharulduste poolest. Seal saavad mükoloogid uurida mitmeid laialehiste metsade seeni, mis Eestis on oma levikupiiril.

Ain Raifviir